

ТРАНСПОРТ ЛОГИСТИКА ТИЗИМИНИНГ БОШҚАРУВ СТРУКТУРАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ УСУЛЛАРИ

Эргашева Камола Илхомжон қизи

ЖизПи ассистенти

Аннотация: ушбу мақолада логистика тизимини бошқаришнинг замонавий усуллари, мураккаб ташкилий-техник объектларни ташкил этиш, инфратузилмани самарали бошқариш бўйича логистик инжиниринг принципларини қўллаш, транспорт-логистика тизимини бошқаришда оғоҳлантирувчи бошқарув усулидан фойдаланиш бўйича таклифлар берилган.

Калим сўзлар: логистик инжиниринг, мураккаб ташкилий-техник объект, транспорт-логистика тизими, рақамли логистика, проактив (оғоҳлантирувчи) бошқарув.

Abstract: *There are introduced using of a method of proactive management in management of transport-logistical system, applied principles of logistical engineering on efficient control of an infrastructure, the organization of difficult organizational-technical objects, modern management methods transport-logistical system in the article.*

Key words: *logistics engineering, complex organizational-technical facility, transport-logistics system, digital logistics, proactive (warning) management.*

Кириш

Мамлакатимизда юз бераётган глобаллашув жараёнларида транспорт инфратузилмасининг аҳамияти тобора ортиб бормоқда. Ушбу соҳа фаолиятини такомиллаштириш вазифалари Жаҳон транспорт ва логистика тизими (The global transport and logistic system) томонидан амалга оширилади. Жаҳон банки гуруҳи маълумотларига кўра, жаҳон транспорт хизматларининг ЯИМ таркибидаги миқдори 4,2 трлн. АҚШ доллари (6,8%) ҳажмида баҳоланиб, йилига 110 млрд. тонна юк ва 1 трлн. дан ортиқ йўловчилар

ташилган, транспорт инфратузилмасида банд бўлган ходимлар сони 100 млн. кишини ташкил этади.

Ушбу иқтисодий ислохотлар мамлакатимизда “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегияси”нинг учинчи, “Иқтисодий ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишлари” бандида таркибий ўзгаришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодийнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобига унинг рақобатбардошлигини ошириш сифатида қайд этилган.

Таҳлил ва натижалар

Юкларни етказиб бериш бўйича мультимодал ва интермодал тизимлар логистика хизматларини ривожлантириш ва юкларни транспортда жўнатишнинг турли иштирокчиларини бирлаштириш учун янги имкониятлар шакллантиради. Юк жўнатувчилар ва юк қабул қилувчиларга хизмат кўрсатиш бўйича логистика технологиялари ва юқори тезликдаги транспорт тизимларига эҳтиёж глобалъ транспорт тизимларида асосий ҳаракатга келтирувчи кучга айланмоқда. Бу албатта, ташкилий-техник объектларнинг мураккаблик даражасини оширади. Шунингдек, интеграция жараёнлари логистика жараёнларининг амал қилиш даражасини оширишга қаратилган бўлиб, бу истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш даражасини яхшилаш, умумий сарф-харажатлар ва тизимли хатарларни камайтиришда акс этади. Логистик инжиниринг принципларини қўллаш интеграцияли етказиб бериш занжирлари фаолияти самарадорлигини ошириш учун муҳим шароитлардан бири сифатида кўриб чиқилади.

Йирик транспорт боғламлари ва йирик саноат кластерларига киришда мультимодал ТЛМ тармоғини шакллантириш қўшимча юк оқимларини жалб этиш, юкларни темир йўл ва бошқа транспорт турларида ташиш рақобатбардошлигини ошириш, комплекс логистика соҳасида юқори даромадли хизматларни ривожлантириш имконини беради. Бу йўналишлар

миллий хавфсизлик ва барқарор ривожланишни таъминлашда Ўзбекистоннинг жаҳон транспорт тизимига қўшилишига кўмаклашади.

2012-2016 йилларда мамлакат транспорт тизими умумий юк айланмасида темир йўл транспортининг улуши 25-26 % даражасида барқарор сақланган.

Қабул қилинган чора-тадбирлар натижасида, 2016 йилда юк ташиш ҳажми ўтган йилга нисбатан 5,0 %га, шу жумладан автомобиль транспорти бўйича 5,3 %га ва ҳаво транспорти бўйича 8,8 %га ўсди. Юк ташиш айланмасининг ҳажми 91172,6 млн.тонна-км.ни ташкил этиб, юк ташиш айланмасининг умумий ҳажмида энг юқори улуш автомобиль транспорти (39,4 %), қувур транспорти (35,0 %) ва темир йўл транспорти (25,4 %) га тўғри келмоқда.

Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантириш истиқболларини баҳолаш ва бошқа транспорт турларининг ривожланишини ҳисобга олган ҳолда кўзда тутиладики, темир йўл транспорти бўйича ўсиш ҳар йили ўртача 5 ёки умуман 2,3 фоизни ташкил этади, 2016 йилдаги 83,7 млн. тоннадан 2030 йилда 146 млн. тоннагача ўсади.

Ҳисоб-китобларга кўра, транспорт секторига киритилаётган сармояларнинг 1 фоизга оширилиши юк ташиш ҳажмининг 0,94 фоизга ортишни таъминлайди. Хизматлар сифатини ошириш ҳамда ташиш учун транспорт йўналишларининг янада диверсификацияланишини таъминлаш билан биргаликда истеъмолчига йўналтирилган транспорт логистика тизими бошқарувини янада мақбуллаштиришга қаратилган бўлиши керак.

Маҳсулот таннархидаги транспорт харажатлари улушини камайтириш энг муҳим вазифалардан биридир, чунки саноат маҳсулотининг таннархида транспорт харажатларининг ошиши мамлакатимиз товарларининг рақобатбардошлигига тўғридан-тўғри таъсир кўрсатмоқда. Мамлакат ичкарисида юк ташиш хизматларининг қиймати халқаро ташиш хизматларининг (шу жумладан транзит хизматларининг) қиймати каби

кўрсаткичлар нисбатан юқориликча қолмоқда ва охириги йилларда катта суръатларда ошиб бормоқда.

Юк ташишнинг юқори нархлари темир йўл секторига ҳам хосдир. Жумладан, нархларнинг қиёсий таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, Ўзбекистонда ишлаб чиқарувчилар 500 километрлик масофага 1 та стандарт вагонда юкни (60 тонна тўқимачилик маҳсулотини) 1 километрга ташиш учун темир йўлчиларга 5,15 доллар тўламоқдалар. Қозоғистонда бу кўрсаткич 0,93 АҚШ долларини, Қирғизистонда 2,65 АҚШ долларини, Тожикистонда 6,83 АҚШ долларини, Туркменистонда 2,65 АҚШ долларини ташкил этмоқда. Ўзбекистонда 500 километрдан 1000 километргача масофага ташиш учун юк жўнатувчилар 2,51 АҚШ доллари, Қозоғистонда 0,68 АҚШ доллари, Туркменистонда 2,60 АҚШ доллари тўлайдилар.

Юкларни ташиш ҳажмларини оширишдаги асосий чекловлар куйидагилар ҳисобланади:

- транспорт-логистика тизимининг етарлича ривожланмаганлиги;
- йўл тармоғи ривожланиш суръатларининг жамиятни автомобиллаштириш суръатларидан сезиларлича ортда қолиши;
- экспортга оид транспорт инфратузилмасининг (чегарадаги ўтиш шохобчаларининг) етарлича ривожланмаганлиги;
- темир йўл компанияларининг чекланган ўтказиш ва ташиш қобилияти мавжудлиги;
- авиация ёнилғисининг ўзини оқламаган юқори қиймати.

Юқорида қайд этилганидек, Транспорт-логистика тизимлари(ТЛТ)ни ташкил этиш ва бошқариш самарадорлигини ошириш усулларидан бири логистика инжиниринги ҳисобланади. Айрим лойиҳалар логистика инжинирингида ёки лойиҳаларни инфратузилма доирасида ташкил этиш учун ҳамма жараёнлардан фойдаланилмайди, балки “кўплар-кўпларга” бирлаштириш принципи қўлланилади. Мисол тариқасида транспорт

жараёнини ишлаб чиқарувчи, ТЛМ ва истеъмолчини боғловчи бевосита етказиб бериш занжирида кўриб чиқиш мумкин.

Бундай етказиб бериш занжири технологик яхлитлик талабларига тўлиқ жавоб беради, бу транспорт фаолиятга хос жараёнларнинг занжир охирида юзага келувчи натижага таъсирини белгилаш учун жуда муҳим. Технологик яхлитликка оралиқ бўғинларни шу тариқа бирлаштириш ҳисобига эришиладики, бунда маҳсулотни бир бўғиндан “чиқиши” транспортда жўнатишга оқилона вақт сарфланишида бошқасига бир вақтнинг ўзида “чиқиши” бўлади.

Хулоса ва таклифлар

Мухтасар қилиб айтганда, янги авлод транспорт-логистика инфратузилмаси шаклланиши ва ривожланиши учун кенгайтирилган логистика инжиниринги модели ва ҳаёт даврини бошқариш моделини мослаштириш талаб этилади, бу XXI асрда барқарор ривожланиш инновацияли бошқарув моделидан фойдаланишга сабаб бўлади. Бундай ривожланиш адашиш вазиятлари шароитида етказиб бериш занжирлари фаолияти ва ноаниқлиги муаммосини бартараф этиш учун корхоналарни бирлаштириш ва мослаштириш принципига мўлжалланган мураккаб ташкилий-техник объектлар концепцияси асосида амалга оширилиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Рахматуллаев М. Қосимов С.Х.Современные инновации и технологии организации перевозки. Илмий – техникжурнал 23 (9) 167.
2. Александер Сладковски. Интеллигент транспорт сйстемс-проблемс анд перспестивес. Спрингер.-2016. – 307 пс.
3. Косимов, С. Х., & Нишонов, А. О. У. (2021). Пути развитие логистической системы при организации перевозки грузов на международных маршрутах. Асадемисресеарчинедусатионалссиенсес, 2(3).